

36. XVI. yüzyılda kaleme alınmış manzum-mensur karışık bir eser: Fevrî Efendi'nin "Zeheb-nâme"si

Ömer Faruk GÜLER¹

APA: Güler, Ö. F. (2021). XVI. yüzyılda kaleme alınmış manzum-mensur karışık bir eser: Fevrî Efendi'nin "Zeheb-nâme"si. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 558-582. DOI: 10.29000/rumelide.949669.

Öz

XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde şair, bilim adamı ve sanatçılar yanında bilhassa nâsir sayısında bir artışın söz konusu olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla bu asırda, diğer eserlerle beraber mensur yahut manzum-mensur karışık çok sayıda eser verildiği gözlenir. Bu eserlerden biri, Ahmed Fevrî tarafından kaleme alındığı düşünülen Zeheb-nâme adlı risaledir. Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kütüphanesinde 24390 katalog numarasıyla kayıtlı olan bu risale, toplam 8 varaktan oluşmaktadır. Dönemin nesir eserleriyle paralel olarak ağır bir dile sahip olan Zeheb-nâme'de Fevrî, altın ve altın üzerine çeşitli düşüncelerini kaleme almış, altının madeninden çıkarılıp işlenmesinden, ziynet eşyası olarak günlük hayatın bir parçası oluşuna; dünya ehlinin elinde bir ateşten farksız iken ehl-i kanaat ve ticaret için mutluluk ve iftihar vesilesi olmasına kadar her hususuna değinmeye çalışmıştır. Şair/ nâsir, bu hususları dile getirirken daha çok cömertliği teşvik etmiş, cimriliğin ise olumsuzlukları üzerinde durmuştur. Risalede Fevrî, düşüncelerini destekler nitelikte olan 29 âyet-i kerîme ve 7 hadîs-i şerîfi konu bütünlüğü içerisinde zikretmiştir. Aynı zamanda Fevrî, konunun gidişatı içerisinde nesir bölümleriyle ilgili hem kendinin hem de başka şairlerin Türkçe, Arapça ve Farsça manzumelerine yer vererek anlatımı daha kuvvetli ve anlaşılır hâle getirmiştir. Çalışmamızda Fevrî'nin Zeheb-nâmesi, elde bulunan tek nüsha üzerinden biçim ve içerik olarak incelenmiş, daha sonra eserin metni çevriyazı (transkripsiyon) harfleriyle ortaya konarak ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, XVI. yüzyıl, nesir, Fevrî, Zeheb-nâme

A mixed verse-prose work written in the 16th century: Fevrî's "Zeheb-nâme"

Abstract

In the Ottoman Empire, the 16th century is a period when there was an increase in the number of poets, scientists and artists, especially prose writers. Therefore, it is observed that a large number of prose or verse-prose mixed works were written together with other works in this century. One of these works is Zeheb-nâme written by Ahmed Fevrî. Registered in "Kütahya Mustafa Hakkı Yesilyurt Library" with catalogue number 24390, this work consists of 8 leaves in total. Fevrî who had a heavy language in parallel with the prose work of the period, wrote various thoughts on gold in "Zeheb-nâme". He touched upon the extraction and processing of gold as a part of daily life as jewelery. Fevrî also tried to approach every aspect of gold, from being a fire in the hands of worldly people, to being a means of happiness and pride for the contented and merchants. While expressing these issues, he emphasized the disadvantages of stinginess, which encouraged more generosity. In the work, Fevrî mentions 29 verses and 7 hadiths that support his ideas. At the same time, Fevrî

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Ağrı, Türkiye), ofguler@agri.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6697-556X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 22.04.2021-kabul tarihi: 20.06.2021; DOI: 10.29000/rumelide.949669]

made his expression stronger and more understandable by including his own and other poets' Turkish, Arabic and Persian poems related to the prose parts within the scope of the subject. In our study, Fevrî's "Zeheb-nâme" was examined in form and content on a single copy available, then the text of the work was presented with transcription letters and presented to the benefit of the world of science.

Keywords: Classical Turkish Literature, 16th century, prose, Fevrî, Zeheb-nâme

Giriş

Klasik Türk edebiyatı sahasında manzum eser sayısı çok fazla olsa da mensur yahut manzum-mensur karışık eser sayısı da azımsanamayacak düzeydedir. Dönem müellifleri, mensur ağırlıklı eserlerinde başta dinî konular olmak üzere toplumu alakadar eden çeşitli hususları işlemişlerdir. Bu dönemde verilen manzum-mensur karışık eserler arasında Fevrî (öl. 1571)'nin, Ahlâk-ı Mehmed Paşa (Karavelioğlu, 2019) ve Hac Seyahat-nâmesi (Kaplan, 2020) eserleri yanında çalışmamıza konu olan Zeheb-nâme adlı risalesi de yerini almıştır.

XVI. yüzyılın daha çok âlimliği ile meşhur olmuş bir şairi olan Ahmed Fevrî tarafından yazılan 8 varaklık bu eserin bir nüshası, Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kütüphanesinde tespit edilmiştir. Eserde altın ve altın üzerine kapsamlı bilgiler yer almaktadır. Fevrî, altının üretim ve şekil verilme safhasından başlayarak onun ziynet olarak kullanımına, kimi mimari eserlerin vazgeçilmez süsleme araçlarından birisi oluşuna ve arzulan amaca ulaşma yolunda güçlü bir araç olmasına kadar çeşitli hususlarına değinmiştir. Fevrî'nin asıl vurgu yapmaya çalıştığı nokta ise cömertlik ve infaktır. Şair, konu bütünlüğüne uygun olarak yer verdiği âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve Türkçe, Arapça, Farsça manzumelerde cömertliğin ve Allah yolunda harcamanın önemini ön plana çıkararak cimrilığın ve parayı/ altını gereğinden fazla sevmenin zararlarından bahsetmiştir.

Çalışmamızda hakkında kısaca bilgi verdiğimiz bu eser, detaylı bir şekilde ele alınıp değerlendirilerek tanıtılmış ve eserin tam metni, transkripsiyon harfleriyle çalışmanın sonuna eklenmiştir.

1. Fevrî'nin Zeheb-nâmesi

1.1. Fevrî'nin hayatı ve edebî şahsiyeti²

XVI. yüzyılın hem nesir ve nazım hem de hüsn-i hat alanında dikkat çeken sanatçılarından olan Fevrî, kaynakların bildirdiğine göre Hırvat asıllı Hıristiyan bir aileye mensup olarak Arnavutluk'un Draçka şehrinde dünyaya gelmiştir. Şair, Osmanlı'nın Balkanlara düzenlediği akınlardan birisi sonrasında küçük yaşta İstanbul'a getirilmiştir. Fevrî, kendi ifadesine göre Muhyiddîn İbn Arabî'yi rüyasında gördükten sonra Müslüman olmaya karar vermiş ve Ahmed adını almıştır.

Sırasıyla Pulad Kethüda ve Cafer Kethüda'nın himayesine giren Ahmed Fevrî, daha sonra Rumeli Beylerbeyi Lutfi Paşa'ya hediye edilmiştir. Paşa'ya sunduğu "sûsen" redifli kaside, şairin özgürlüğüne kavuşmasını sağlamıştır. Tezkirecilerin naklettiğine göre şair, Nakkaş Ali Çelebi veya İskender Çelebi'nin gözetiminde yetişmiştir.

² Bu bölümde, şairin hayatı hakkında yapılan çalışmalardan birisi olup Mehmet KALPAKLI tarafından kaleme alınan ve *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* projesinde yer alan Fevrî maddesinden yararlanılmıştır (<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fevri-ahmed>).

Dönemin meşhur ilim adamlarından Dursun, Taşköprüzâde Ahmed ve Arabzâde Abdülbâkî Efendilerden dersler alan şair, 1544 yılında Bostan Çelebi'nin kadılığı sırasında mülazım tayin edilmiştir. Daha sonra Fevrî, Şeyhülislam Ebussu'ûd Efendi'ye sunduğu bir kaside ile şöhret kazanmış ve 1547 yılında Edirne Anbar Kadı Medresesi'ne müderris olmuştur. Fevrî, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış olmasının yanında Şam kadılığı görevinde de bulunmuştur. Dolayısıyla Fevrî'nin, döneminde şairliğinden çok âlimliği ile tanındığı söylenebilir.

Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunan Fevrî, tezkirecilerin aktardığına göre mahlasına uygun olarak çabuk ve kolayca şiirler yazabilen bir şair olarak öne çıkmıştır. Şiirleri incelendiğinde şairin, atasözü ve halk deyimlerini sıkça kullandığı görülür. Fevrî, manzum eserleri yanında Türkçe ve Arapça mensur eserler de kaleme almıştır. Şairin manzum eserlerindeki sade dil nesirde yerini, devrin nesir üslubuna uygun olarak, daha ağır bir dile bırakır. Dönemin ünlü hattatları arasında da yerini alan Fevrî'nin, Şükruallah Halife'den sülüs ve nesih meşk ettiğinin de belirtilmesi gerekir.

Eserleri: Dîvân, Risâle fi-İlm'il-Hutut, Kühl-i Dîde-i A'yân, Ahlâk-ı Süleymânî, Ahlâk-ı Mehmed Paşa, Hac Seyahat-nâmesi.

1.2. Zeheb-nâmesi

XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden olan Fevrî Efendi'nin Zeheb-nâmesi'ne, şairin hayatı hakkında bilgi veren biyografik kaynaklarda rastlanmamıştır. Elimizde tek nüshası bulunan eser, Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kütüphanesinde "24390" demirbaş numarası ile yer almaktadır (Ersoy, 2019: 843).

Eser "Zeheb-nâme-i Fevrî Efendi Rahimehü'llâhü Te'âlâ" şeklinde bir başlığa sahiptir. Başlıktan hareketle nüshanın, Fevrî Efendi'nin ölümünden sonra istinsah edildiği söylenebilir. Bununla beraber eserde istinsah kaydı bulunmadığı görülür. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde değinileceği üzere eser, toplamda 8 varaktan müteşekkildir.

Nüshanın 1a sayfasında düzensiz bir şekilde çeşitli beyitler ve manzumeler kayıtlıdır. Ayrıca bu sayfada kütüphane künyesi ve Latin harfleriyle yazılmış bazı ifadeler yer almaktadır. Başlığından da anlaşılacağı üzere eser, altın ve onun çeşitli özellikleri üzerine kaleme alınmıştır. Nüshanın derkenârlarına yer yer konuyla ilgili manzumeler ve özlü sözlerin de yazılmış olduğu görülür.

Eserin 8a sayfasında "hâtîme-i kitâb" ifadesi yer alır ve bu ifadeden sonra Mevlânâ Câmî'ye ait Farsça bir kıt'a bulunur. Nüshanın son sayfası olan 8b'de ise yine düzensiz bir şekilde çok sayıda manzume yer alır ve bu sayfayla beraber risale son bulur.

1.2.1. Şekil özellikleri

Fevrî Efendi'nin Zeheb-nâmesi mensur bir eser olarak öne çıkar. Bununla beraber bazı bölümlerde konuya ilişkin manzumelerin yer aldığı da görülür. Bu özelliği ile eser manzum-mensur karışık bir risale olarak kayıtlara geçer. Zeheb-nâme'de şair, Türkçe manzumeler yanında zaman zaman Farsça ve Arapça şiirlere de yer vermiştir. Eserde yer alan manzumelerin çoğunluğu kıt'a nazım şeklinde olmakla beraber müfred yahut matlalar da vardır. Eserde toplam 73 beyit bulunur. Ayrıca eserde *mısrâ'* başlığı altında 2 adet mısra yer alır.

1.2.2. Muhteva özellikleri

Zeheb-nâme; hamdele, salvele ve ashâb-ı kirâm hakkında övücü sözlerle başlar. Daha sonra eser, dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman hakkında bazı mensur ve manzum ifadelerle sürdürülür. Hamdele bölümünde Fevrî, Allah'ın cömert oluşu ve mallarını infak edenleri sevmesi üzerinde durur. Ayrıca bu bölümde, infakı teşvik eden ve onun önemine vurgu yapan bazı âyet-i kerîmelere (Teğâbun Suresi, 64/17; Âl-i İmrân Suresi, 3/92) de yer verilmiştir. Salvele kısmında Hz. Muhammed'e salat, selam gönderilmiş ve onun infakla ilgili bir hadîs-i şerîfine yer verilmiştir. Salveleden sonra Fevrî, ashâb-ı kirâmın özellikle dünya malına, altına ve gümüşe düşkün olmayışlarından bahsetmiş, ayrıca Hz. Muhammed'in onların bu özelliklerine istinaden sarf ettiği bir hadîs-i şerîfi zikretmiştir. Bu bölümde, yine ashâbın altına ve gümüşe itibar eden kişiler olmayışları ile çok sadaka vermeleri hakkında kaleme alınan bir kıt'a yer almaktadır. Eserin Kanuni Sultan Süleyman'dan bahsedilen kısımlarında, sultanın cömertliği ve diğer bazı ülkelerin sultanlarına olan üstünlükleri manzum ve mensur olarak ifade edilmiştir.

İlerleyen bölümlerde Zeheb-nâme'de, altının çeşitli özelliklerinden bahsedilmiştir. Altının uzun yıllar boyunca, hatta dünyanın yaratılışından itibaren erba'ın çıkarır gibi her şeyden uzak bir şekilde yer altında kalması, daha sonra yerinden alınıp farklı işlemler sonucunda halis altın olarak ortaya çıkarılması ve değerini bulmasından söz edilmiştir.

Altının zaman zaman cimri ve hasud insanların eline geçerek Hz. Yûsuf gibi kuyulara atılması, kimi zaman da ehli ticaretin eline geçerek sevinç ve iftihar kaynağı olması da metinde zikredilen hususlardandır (bk. 3b). Bu bölümde eser, altını ve onun özelliklerini anlatan beyitler ve manzumelerle devam eder.

Zeheb-nâme'de altının kullanıldığı alanlar da ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Buna göre bazı sanat eserlerinin süslemelerinde yararlanıldığı için altının, sanatkârların çokça iltifat ettiği bir maden olduğu söylenmiştir. Ayrıca eserde, altının risale ve kitaplar yanında çeşitli meclislerin süslemeleri için de kullanıldığına değinilmiştir. Aynı zamanda altının mabetlerde, kabirlerde, şehitliklerde, camii ile kilise duvar ve tavanlarında vazgeçilmez bir süsleme aracı olarak yer aldığından bahsedilmiştir.

Gündelik hayatta kullanılan eşyaların altınla süslendiği, eserde ifade edilen diğer hususlardandır. Bu doğrultuda Fevrî, altının el bezlerinde, kemerlerde, yüz örtülerinde yer alarak güzellerin kimi zaman boyunlarında, kimi zaman bellerinde bulunduğuna ve onlarla birlikte salındığına değinmiştir. Ayrıca altından güzellerin yüzlerini süslemek ile çeşitli elbise ve kumaşların değerini artırmak için yararlanıldığı, eserde söz konusu edilen konulardandır. Son olarak altının bir zincir şekline getirilerek güzellerin boyunlarına asıldığı ve ayaklarına halhal olarak takıldığından söz edilmiştir. Bu bölümde güzellerin yanından eksik olmayan altının her murada erişmeye kabil olduğu söylenmiş ve konuyla ilgili olarak Ebû Muhammed Harîrî'nin *Medh-i Dînâr* şiirinin bir bölümüne yer verilmiştir (bk. 6b).

Zeheb-nâme, altının gücünün ortaya konulduğu bir bölüm ile devam ettirilmiştir. Fevrî'ye göre altın, güzellerle kolay bir şekilde sohbet etmeye ve onlarla güzel vakit geçirmeye vesile olabilecek bir güce sahiptir. Bu bölümde Ubeydî'nin

Perî-peykerleri ehl-i gnâya râm iden oldur

Ele girseydi bi'llâhi yüzün bozardum altunun (Arslan, 2013: 412).

beyti zikredilmiştir. Ayrıca şu beyitle de Fevrî, güzellere kavuşabilmek için bile altının gerekliliğine vurgu yapmıştır:

*Zûr olmazsa zer gerek bârî
Bulmag için visâl-i dil-dârı*

Daha sonra eserde, altının garipler için bir neşe ve sevinç kaynağı olması özelliği karşısında, kendisini dünyaya kaptıran ehl-i dünya için hüznün sebebi bir ateşten başka bir şey olmadığı dile getirilmiştir. Bu minvalde Ebu'l-feth Büstî'ye ait bir manzumeye yer verilmiştir (bk. 7a). Zira bu manzumede Büstî, "dînâr" kelimesinin sonunun ateş anlamına gelen "nâr" olduğu, "dirhem" kelimesinin sonunun ise "keder, hüznün" anlamlarına gelen "hemm" olduğunu ifade ederek bir anlamda insanları aşırı para sevgisinin akibeti hususunda uyardırmaya çalışmıştır. Bu bölümün devamında Ebû Muhammed Harîrî'ye ait olan ve altının vefasızlığı, münafıklığı, hırsızların elinin kesilmesine yol açması (Harîrî, 1991: 41) gibi pek çok kötülüklerini ortaya koyan *Zemmü'd-Dînâr* şiiri zikredilmiştir.

Zeheb-nâme'nin son bölümlerinde altına karşı fazlaca muhabbet beslemenin, türlü kötülükleri beraberinde getirmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilirken; onun hayır ve hasenatta kullanılması, tasadduk edilmesi teşvik edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca altının sıfatlarının saymakla bitirilemeyeceği eserde zikredilen hususlardandır. Eser, Mevlânâ Câmîi Dîvânı'nda yer alan bir gazelin 3. ve 4. beyitleriyle son bulur.

1.2.3. Dil ve üslup özellikleri

XVI. yüzyıl Osmanlı sahasının önde gelen ilim adamlarından ve aynı zamanda şairlerinden olan Fevrî, hacimli bir dîvân tertip etmesinin yanında nesrin ağırlıkta olduğu manzum-mensur karışık eserler de kaleme almıştır. Şairin Ahlâk-ı Mehmet Paşa ve Hac Seyahat-nâmesi adlı eserleri bu türdendir. Çalışmamızın konusu olan Zeheb-nâme de Fevrî'nin manzum-mensur karışık olarak ortaya koyduğu bir eserdir.

Bilindiği üzere XVI. asır, Osmanlı Devleti'nde önemli şair, sanatçı ve bilim adamları yanında, çok sayıda nâsirin de yetiştiği bir dönemdir (Okumuş, 2011). Nazım hususunda klasikleşme süreci İstanbul'un fethinden sonra başlarken nesirde ise bu gelişme, Kanuni zamanında yani bu yüzyılda gerçekleşebilmiş ve bu dönemden itibaren nesir dili ağırlaşmıştır (İsen, 2007: 82). Dolayısıyla XVI. yüzyıl, nesir türünde köklü değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkar.

XVI. yüzyılın nesir eserlerinden olan Fevrî'nin Zeheb-nâmesi'nin, dönemle paralel olarak ağır bir dile sahip olduğu görülür. Fevrî, eserinde çok sayıda Arapça ve Farsça tamlama ve ifadelere yer vermiştir. Şairin eserinde secili bir üslup benimsediği de söylenmelidir. Eserde zaman zaman nesir bölümünde anlatılanları destekler yahut açıklar nitelikte manzumeler kaydedilmiştir. Bu manzum kısımların nesir bölümlerine nispetle oldukça sade ve anlaşılır olduğu söylenebilir. Bunun yanında Arapça ve Farsça manzumelerin olduğunun belirtilmesi gerekir. Bu doğrultuda Fevrî, konuyla ilgili olarak Ebu Muhammed Harîrî, Ebu'l-feth Büstî, Bedü'z-zamân el-Hemedânî, Reşîdü'd-dîn Vatvat ve Mevlânâ Câmîi'nin şiirlerini zikretmiştir.

Bahsedildiği üzere Fevrî'nin, eserinde yer yer Arapça, Farsça şiirlere yer vermesi yanında, 29 âyet-i kerîme ve 7 hadîs-i şerîfi konu bütünlüğü içerisinde metinde zikretmesi, onun Arapça, Farsça ve dinî ilimler noktasında oldukça başarılı bir seviyede olduğunun açık göstergesidir. Nitekim kendisi

hakkında detaylı bilgiler içeren Aşık Çelebi tezkiresinde ifade edilen malumat da bu doğrultudadır (Kılıç, 2010: 1224).

2. Nüsha tavsifi

Fevrî Efendi'nin Zeheb-nâme adlı eseri, Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kitaplığında 24390 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Varak sayısı 8 olan eserin 1a sayfasında düzensiz bir şekilde yazılmış beyitler ile bir hâşiye metni vardır. Hâşiye şu şekildedir:

"Hâşiye-i bisât-ı se'âdet-menâta çehre-i 'ubûdiyyet züll ü inkisâr ve 'aciz ü iftikâr ile mâlîde vü fersüde kılmup enâmîl-i deryâ nevâl-i leb iclâl ü a'zâm ve şifâh-ı tefhîm ü ihtirâm ile taqbil ü ittishâmdan soñra 'arz-ı bende-i derine ve devlet-h'vâh-ı kemterine oldur ki"

Yine bu sayfada kütüphane mührü ile beraber tükenmez kalemle Latin harfleriyle yazılmış "Zeheb-nâme-i Fevr Efendi 119", "Farsça El Yazma" "Sayfa 16" ibareleri yer alır. Eserin tamamı siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Sadece eserin başlığı kırmızı kalemle yazılmış, bunun yanında âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve "li-münşihî, kıt'a, 'Arabiyye, şî'r" gibi ifadelerin üzerleri kırmızı kalemle çizilmiştir. Ayrıca tam bir tutarlılık içerisinde olmasa da mısralar arası, cümle sonları, yan cümle-ana cümle ayrımları gibi noktalarda kırmızı işaret kullanılmıştır.

Her sayfasında 23'er satır bulunan eser, talik hatla yazılmış ve 14x20,5 dış; 8x14,5 iç ölçülere sahiptir. Nüshada eserin müstensihî ve istinsah tarihi ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Ayrıca risaleye varak numarası da verilmemiştir.

Eserin başı:

Zeheb-nâme-i Fevrî Efendi Raḥîmehü'llâhü Te'âlâ

Ḥamd-i nâ-ma'dûd ol feyyâz-ı cûd ve müfîz-i naqd-i vücûd-ı her mevcûda ki

Eserin sonu:

Ḥâtime-i Kitâb

Ḳıta-i Münâsib

[Fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün]

Ez lebet şûr mâ hoşest ârî

Küllü şey'in mine'l-melîhi melîh

Kâr-ı nîk ez raḳîb çün âyed

Küllü fî'lin mine'l-ḳabîhi ḳabîh

Eserin derkenârları da zaman zaman değerlendirilmiştir. Çok fazla olmamakla birlikte buralarda bazı beyitlere ve veciz ifadelere yer verildiğine de değinilmesi gerekir.

3. Metin

[1b]³ Zeheb-nâme-i Fevrî Efendi Raḥimehü'llāhü Te'ālā

Ḥamd-i nā-ma'dūd ol feyyāz-ı cūd ve müfż-i naqd-i vücūd her mevcūda ki bezl-i dirhem ü dīnār iden erbāb-ı iktidārı *İn tükrižu'llāhe qarzen ḥasenen yüzā'ıfhü leküm*⁴ hıṭāb-ı müstetābiyla iḡrār u tekrīm ve infāk-ı māl ü menāl iden aşḥāb-ı pür-celālī *Len-tenālū'l-birra ḥattā tünfiķū*⁵ kelām-ı se'ādet-encām ve siyādet-iḥtāmıyla tebcil ü ta'zīm eyledi

Li-münş'ihî

Şükr ü ḥamd ol Kādir-i bî-çüne kim kullara ta'līm için ḥalk-ı nekr-i ehl-i İslāma hıṭāb idüp didi *Len tenālū'l-birra ḥattā tünfiķū*⁶

Ve hezārān şalāt u selām ve taḥıyyet-i pür-iḥtirām ol emlaḥ-ı 'ālem ve ecved-i benī-ādem zāt-ı şerīfī iki cihānuñ meḥarı iken ma'nāyu'l-faḫr-ı faḫrī ḫara ḫāl idi

Ve vücūd-ı pür-cūdı pādşāh-ı mebdā' ve müntehā-yı zıll ü fer' iken *Lev-kāne lî mişli Uḫudın lā-yessirnî en-lā-yemerra şelāşe leyālın ve 'indî minhü şey'en*⁷ sırr-ı mā-fi'l-bāl idi

Li-münş'ihî

Bizden olsun hezār-bār-hezār faḫrī faḫr anlayan cevāda selām ki bir idi anuñ ḫuzūrında zeheb ü fızza vü sekkāl ü ruḥām ve nükūd-ı dürūd-ı se'ādet-vürūd nişār-ı mecālisü'l-kirām ve işār-ı meḥāfil-i aşḥāb-ı 'izāma ki şān-ı şerīfleri *Lā-tesbū aşḥābī felev enfeķa eḫadüküm mişle Uḫudın zeheben lem-yebliḡa müdde eḫadihim ve lā-naşīfe*⁸ ḫavline maḫzar ve zāt-ı şerīf ve 'unşur-ı laṭīfleri *E'n-nāsü ma'ādinün ke-ma'ādinü'z-zehebi ve'l-fızzati ḫıyārühüm fi'l-cāhiliyyeti ḫıyārühüm fi'l-islāmī*⁹ maḫāline manzar-ı vāḫi' olmuşdur

Li-münş'ihî

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

Dehre bakmazlar idi olsa eger

Meh [ü] ḫurşid zer aḫça encüm

³ 1b'nin derkenârı:

[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

Ĝam u ġuşşa elem hicrān u fiġān mātem-i ḥasret

Bişürdi baġrumı cānā kebāb itdi yedi zaḫmet

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

Ĝayra meyl eylesün diyü dil-i āzāde

Ḥuccet-i 'ışkımu imzāladı [każi-yi] zülf

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Sükkeri pālüdedür la'l-i dil-berlerün (mısra eksik)

Dişlemek ḫācet degül anı hemān emmek gerek

⁴ Teġābun Suresi, 64/17. "Eġer Allah'a bir karzı hasen arz ederseniz onu sizin için katlayıverir..."

⁵ Āl-i İmrān Suresi, 3/92. "Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliġe asla eremezsiniz..."

⁶ Āl-i İmrān Suresi, 3/92. "Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliġe asla eremezsiniz..."

⁷ "Benim Uhud Daġı gibi altınım olsa, ondan bir mikdar şey yanımda bulunduġu hâlde üzerinden üç gün (gece) geçmesi beni sevindirmez..." (Sahîh-i Buhārî, İstikrâz, 5).

⁸ "Sahâbilerime sövmeyiniz. Sizden biriniz Uhud Daġı kadar altın sadaka verse, sahâbilerden birinin iki avuç sadakasına erişemez, bunun yarısına da ulaşamaz." (Sahîh-i Buhārî, Fezâ'ilü'l-Ashâb, 22).

⁹ "İnsanlar gümüş ve altın madenleri gibi madenlerdir. Cāhiliyye devrinde hayırlı olanları, İslamda da hayırlılardır." (Sahîh-i Müslim, Birr ve Sıla, 160).

Virdiler Hâk yolhna malların

Razıya'llähü te'âlâ 'anhüm

Şalla'llähü 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve aşâbihî'l-kirâm ve 'alâ men tebe'ahüm bi-ihsâni ilâ-yevmi'l-kıyâm

Ammâ ba'd ey sarrâfân-ı cevâhir-i **[2a]**¹⁰ bâzâr-ı dehr ve ey nakkâdân-ı serâ'ir ü zamâ'ir-i iklîm ü şeh'r eger mezheb-i istiḥbâra zehâb ve mezâhib-i istintâk u istifsâra şitâb idüp *Dâribü'n-naḍri şâhibü'l-ızzî ve'n-naşri*¹¹ âftâb-ı 'aşr ve kâmer-i felek-i kaşr

Li-münşî'ihî

Kıta

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Ḥâzret-i şâh-ı cihân kim yaluñuz bir günde

Sürinür na'l-i semendine hezârân altun

Eline alsa olur halk-ı cihân emrine râm

Oldı destine meger mühr-i Süleymân altun

'Âlemün begleri paşaları el üzre tutar

Dergehinde olah bende-i fermân altun

Ayağı toprağı iksirine kim mâlik ise

Olur anuñ gözine hâk ile yeksân altun

Nâm-ı pâki yazılaldan ne 'aceb sikkesine

Olsa maḥbûb-ı dil ü dîde-i a'yân altun

Sultân-ı 'âlî-tebâr ḥâkân-ı zevi'l-ıktidâr tâcdâr-ı zer-baḥş pâdşâh-ı siyâdet-raḥş

Li-münşî'ihî

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Anuñ bezl itdügi zer mümkün olsa cümle 'add olmaḥ

Gerekse bir feden aḫça döküp [...]¹² gerdün

Aña ḥıdmet ider her dem bu deñlü sikke şüretken

Zer-i şâhib-'ayâr anuñ şanasın 'abdidür me'zün

Kelâmı dür gibi manzûmdur ger söylese menşür

Sözi altun kalemle yazılır ger söylese mevzün

Kitâb-ı neşr ü nazmı ağra-yı altun döker ammâ

Temâşâ-yı ḥaṭ-ı emlâ-yı nür-ı dîde-i pür-ḥün

¹⁰ 2a'nın derkenârı:

Ṭalebü'l-edeb ḥayrun min-ṭalebi'z-zeheb

Kâle 'Alî Kerreme'llâhi veche; *El'edebü şüretü'l-aḫl lâ-şerefe me'a sül-edeb*

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Gamuñ afyönünü tiryâk diyü baña 'arz itme

Hemân sağ ol benüm 'ömrüm ben ol tiryâkden geçdüm (Bâkî, Dîvân, G. 316/3 (bk. Küçük, 2011).

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Nergisi çeşmüne beñzetdi getürdi nigâra

Bâğbânı göreyin şâl ile çiçekler çıça

¹¹ "Bu ifade, Osmanlı sikkeleri üzerinde yazan metnin bir kısmıdır. Yazının tamamı; *Dâribü'n-naḍri şâhibü'l-ızzî ve'n-naşri fi'l-berri ve'l-baḥri* şeklindedir. Metnin anlamı ise şudur: Sikkeyi bastıran karada ve denizde zafer ve izzet sahibi (bk. Tekin, 2009: 183).

¹² [...]:

Revâķ-ı kaçırına şems ü kamerle çarķ öykünmez
 Gümiş itsün gerek bir kerpiçin [...] altun¹³
 Şu deñlü bezl-i cehd eyler mürüvvetde aña gūyā¹⁴
 Zer ihsān eylemek şer' olmış ihsān-ı direm kânün
 Hemān bir günde şarf eyler birin kıomazdı aķşama
 Eline girse hep sım ü zer-i gencine-i Kārūn
 Şalāķ-ı nefis ile şan Mālik-i Dīnārdur ammā
 Teveccühde aña reşk itse olur Hāzret-i [...] ¹⁵
 Muķarrerdür ki kendü altun adın bakır eylerdi
 Anuñ cismine öykünse eger gencine-i medfün

Ki cisminde anuñ gün gibi her dem zāhir olur nūr
 Nücümāsā zer-i gencine olur dā'imā meknūn
 Anuñ ħammām-ı kādri içre kıurş-ı māh-ı hāyleyle
 Şarılmış līfe altun u müdevver miskī bir şābūn
 Muĥaşşal anı ism-i muĥsine mażhar düşürmiş Hāķķ
 'İtā vü cūdı iĥşādan füzūn ve [add]¹⁶den bīrūn
 Anuñ olsa ayağı toprağı iksīrine mālik
 İderdi Fevrī gibi kīmyā-[2b]¹⁷ger işini altun

Ya'nī ħāķān-ı cihān bāşitü'l-'arż ve'l-emān e's-sultān bin Sultān Süleymān Ĥān ibn Sultān Selīm Ĥān -
 zeheba'llāhü zanūne ve izheb ġamūme ve şücüne- Ĥāzretlerinüñ ki sikke-i dirhem-i 'ālem-medārı
 kıulüb-ı maġlūb-ı ümerā-i küffār-ı bed-girdāra ve sīne-i [...] ¹⁸ sekīne-i selāķin-i 'Arab ü 'Acem ü Türk ü
 Tātāra dāġ çeker

Süz u nār-ı dīnār-ı āftāb-dīdār ve ĥurşīd-ruĥsārı dīde-i remed dīde-i ĥavāķin-i Hind ü Sind-i reng-
 nişār ve çeşm-i seyl-i keşīde-i kırāliyān-ı Engürüs ü Leh ü Bulġar aĥger-i nīrān-ı ĥānmān-efrūzdur ve
 āstāne-i se'ādet-i āşyānesinde

¹³ Mısra eksiktir.

¹⁴ Şu deñlü bezl-i cehd eyler mürüvvetde aña gūyā: Şu deñlü bezl-i cehd eyler mürüvvetde ki aña gūyā M.

¹⁵ [...]:

¹⁶ [add]:

¹⁷ 2b'nin derkenârındaki beyitler:

[Ėazel-i] Matla'-ı Bī-nokta-i Kabūlī Efendi

[Meřā'ılün meřā'ılün meřā'ılün meřā'ılün]

Dil alsa gördüġün demde dil-ārāda kemāl olsa

Murāduñ anlāsa 'ālemde dil-dār ehl-i ĥāl olsa (Kabūlī, Dīvān, G. 368/1. (Erdoğan, 2013)).

Bu beyt okunur kime dil direnmez

İmām-ı emām ĥümām-ı ĥüma

Muĥibb-i maĥābīb ĥubb-ı vefā

¹⁸ [...]:

Mısrâ'

Zeheb altun degneklü şaruşın derbânı

Ve hıızâne-i āsmān nişānesinde yüzi ağ anlı açuk aqça yumuş oğlanı bir faşl-ı hamsinde ki eyyām-ı revāc levāzım-ı pister ü bālin ve hengām-ı merāsım-i cāme-i pūşisindür

Ve her kime ki zer devā olmazsa kendüden bezer ve dā'-i şitānuñ te'siri bağrın ezer

Ve germiyet-i şitādan berg-i rezüñ beñzi şararmış ve bürüdet-i hevādan denānır ü evrāk-ı huzān çeledi altunı gibi bozarmış ve kızarmış

Bu dā'-i kerem-dīde ve bende-i zer-i harīdesine erzānı buyurduğı hasenāt ve ithāf u ihdā itdügi 'atiyyāt ne ma'denüñ cevherleri ve ne kānuñ gevherleridür

Nāmları ne ile ma'rūf ve şekl ü şüretleri ne yüzdendür ve ne vech ile mevsüm u mevşüfdir 'ayārları ne miqdārda ve ne kıymet ü itibārları ne iştihārdadır diyü sü'āl idüp istikşāf-ı aḥvāl iderseñüz egerçi ki ber-muktezā-yı ma'nā-yı *Üstür zehebeke ve zehhābeke ve mezhebeke*¹⁹ tafşilinde beyān olunmayup hemyān-ı dehānda pinhān ve enbān-ı sine-i vīrānda nihān olsa revā vü sezā-vār idi ammā

Mısrâ'

N'ola söylersem anı söyledür issini çü māl

Ḥuşuşan *Ve emmā bi-ni 'met-i Rabbike fe-haddis*²⁰ iktizā eylemişdür

Pes şöyle ma'lūm u mefhūm ola ki anlar bir vücūd-ı şerīf **[3a]**²¹ ve bir 'unşur-ı laṭıfdür ki hezārān şühūr u sinin belki tā ibtidā-i ḥılkat-i mekān-ı mekānden zīr-i zemīn ve kümün-ı kemīn-i 'arzın ve 'ubbād-ı dīn ü zühhād-ı pür-temkīn gibi 'uzlet-güzīn ü gūşe-nişīn olup ḥalvet-hāne-i ḥākde taşfiye-i ḳalb-i pāk ve taḥliye-i zamīr-i tābnāk için niçe niçe erba'īn çeküp gāh başı taşa gāh taşı başa urmağla aşḥāb-ı ḥāl gibi ḳıl ü ḳalden geçüp taḥşil-i şevḳ u derd ve tekml-i sūrı redd idüp

Ba'dehū mezāhib-i 'āşīkān āteş-i nihāda zāhib ve me'ārif-i 'ārifān iksīr-i te'sire tālib olup āteş-i pür-işti'ālde ḥāliş-i ḳāl olup büte-i riyāzetde niçe zamān deverān ve āteş-dān bezinde niçe müddet-i medīd sūzān olmağla yanup yakılıp ve ḳaynayup taşup sūz u ḥāl ve ḥarāret-bāl istikmāl eyleyüp

Ba'dehū dārü'd-ḳarb-ı dünyāda ve maḥallü'l-ḥarb-i 'ālem-i lā-beḳāda riyāzet çekici şūfīler gibi muḳāra'asından ve maṭrūka-i ser-zeniş-i 'avāmu ke'l-hevāmm ile ve muḳārebe-i 'ilāve ve muḳīme-i taḳrī' ü teşnī'-i eyyām itmekle baş ortaya ḳoyup

Li-münşihī

[Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

¹⁹ "Paranı, gideceğin yeri ve mezhebini gizli tut."
²⁰ Duhâ Suresi, 93/11. "Rabbinin lutuflarını şükranla an!"
²¹ 3a'nın derkenârı:
 [Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Niçe maḥfī gönderem mektübü cānā ben saña
 Nāme 'āşīk ḥāme 'āşīk kātib 'āşīk çün saña
 Yā Ḥayyü yā Ḳayyüm yā ze'l-celāli ve'l-ikrām
 [Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]
 Saña bir ma'nā diyem ey ehl-i rāy
 Egri yokuldur cihānda toğrı bāy

Ey ser-zenişlerin çekici halk-ı 'âlemüñ
V'ey ğam çekici çarbına sendân olan başum

diyüp her biri niçe ser-zenişlere şabrla ve başı yazusun görmede kendü nefesine cebrle dürlü dürlü şüretlere girüp şuver-i muhtelif ve nuķûş-ı müte'addideden halâş u menâş bulup âhîru'l-emr her biri 'asced ü nużâr ve ibriż-i şaĥîhu'l-'ayâr mertebesine irüp televvüş ile müzeyyen olmaķdan pāk ve zeyn-i nebaĥrec ile müzahref olmaķdan 'arî vü tâb-nāk olup her biri [...] ²² ecsād-ı seb'a-i neyyirî taĥaķasına vâşıl ve eşref-i sevâkin-i ma'âden ĥaddine dâĥil olmaĥla fûrûĝ-baĥş-ı 'âlem-i serâ'ir ve âteş-endâz-ı ĥâne-i zamâ'ir-i aĥrâr u ĥarâ'ir olmuşdur

Beyt

[Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
Münevver mülkini ĥurşîd-girdâr
Cihâna râz-ı vaşleş germ-i bâzâr

Şems-i münîr gibi müşerref-imâlden tâlî' olsa bir zālâm-ı 'umûm-ı ğumûm ta'at-i pür-envâr [**3b**] dan mündefi' olur

Nazm

[Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
Diraĥşân rûy-ı şân çün berķ-i lâmi'
Ze Ķur'ân vaşf-ı şân şafra-i fâķi'
Sürür-engîz dilhâ-yı perîşân
Tesserre'n-nâzîrîndür vaşf-ı îşân²³

Dem olur ki mâh-ı felek gibi menzil-i mîzânı mekân iderler ve gâh olur ki muķârenet-i baĥîlân ve mücâveret-i ĥasîsân ile musâvîķ ve mu'âniķ-ı 'akreb ü seretân olurlar

Li-münşî'ihî

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
Baĥlayup ķiselere maĥbes-i şandûķa çeker
Ehl-i dünyâya 'aceb n'eyledi yârân altun

Her biri bir Yûsuf-liķâ ĥüb-ı dilârâdur ki gâh ihvân-ı buĥl ü ĥasedâmı serpâ vü bürehne 'uryân idüp ber-muķteżâ-yı *Ve el-ķühü fi-ġayâbetü'l-cübbi*²⁴ çâh-ı hemyâna ve zindân-ı enbâna atarlar

Ve gâh ĥ'aceġân-ı mâldâr ve tüccâr-ı zevi'l-iķtidâr[1] ber-vefķ-ı *Ve esirrühü bizâ'ate*²⁵ mâye-i ğınâ vü yesâr ve sermâye-i ibtihâc u iftiĥâr ķılurlar

Ve muķavvimân-ı diyâr ve i'şâr-ı kıymetin ta'dîl ve şemenin ta'yîn ü tekmîl için keffe-i mîzâna çekerler ve miĥekk-i imtiĥâna çalarlar

²²

[...]:

²³

Bu beyitler, Fatih Sultan Mehmed'in Mevlânâ Câmî'ye 500 flori göndermesi üzerine Câmî'nin sultana gönderdiği mektubun sonunda yer almaktadır. (bk. İsmail Hakkı Bursevî, Şerh'ul-muhammediyye-Ferahu'r-r'ûh, s. 295).

²⁴

Yûsuf Suresi, 12/10. "...onu kuyunun dibine atın'..."

²⁵

Yûsuf Suresi, 12/19. "...Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar..."

Ve gâh ehl-i bey^ç ü şirâ ve aşhâb-ı murâbağa vü ribâ *Ve şeravhü bi-şemenin bahsin derâhime ma'dûdetin*²⁶ kavliyle 'âmil olup metâ'-ı diyâr-ı Mısr ve vâşıta-i def'-i ısr iderler

Her kim ki birinün şüretine bakup *Yâ büşrâ hâzâ gulâm*²⁷ dise zebân-ı hâl ile *İc'alni' alâ hazâ'ini'l-arz*²⁸ diyü cevâb virtür

Ve her kim ki uşre hıttâb idüp *Hâzihî bi-zâ'atünâ ruddet ileynâ*²⁹ diyü kelimât eyleser *Ersil ma'ânâ ehnâ nektel ve innâ lehü le-hâfizün*³⁰ diyü hıttâb gelür

Ve gâh Züleyhâ-yı nef-s-i 'azizân-ı Mısr-ı dünyâ ve bânü-yı tabî'at ki mâ-şadağ-ı *Ekrimî meşvâhü 'asâ en-yenfa'nâ*³¹dur

Ber-muktezâ-yı *Vera vedethü'lletî hüve fî-beytihâ 'an-nefsihî ve gallaqati'l-ebvâb*³² sürâdikât-i enbâna ve serâ-perde-i şandük-ı hemyâna koyup mukaffel kıllurlar

Ve ber-muktezâ-yı *Ve kâlet heyte*³³ ve ber-vefç-ı *Ve lekad hemmet bihî*³⁴ şüret-i cism ü cânı ve âyine-i mücellâ 'aks-i ruh-ı cânânı bağına başar gibi sinesine çeküp mu'azzez ü mübeccel tutmağa çäre ararlar

Li-münş'ihi

[4a]³⁵ [Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Ne 'aceb tâlibi var her kişi 'izzetler ider

İsme meşgûl durur var ise her ân altun

Mâl cândan idügin bilmese üstine düşüp

Böyle cem' itmez idi gebr ü Müselmân altun

Belki her biri fâzıl-ı zebân-ı deverândur ki hâll-i mesâ'il-i kitâb-ı bey^ç u şirâda İmâm-ı Hümâm-ı Enâm ve keşf-i delâ'il-i ebvâb-ı murâbağa vü ribâda Muktedâ-yı Şeyh-ı Kirâm ve tenkîh-i müte'allikât-i hudüdiyyât-ı cinâyâtda İmâm-ı Zerkeşî vü Yâfi'î *Ve tevzih-i müşkilât-ı uqûd-ı nikâh u hal'-ı icârâtda naqd-i vaqt Ebî Hanîfe-i Şâfi'î İslâh-ı İzzâh-ı haqâyık-ı zihni-ve vehbe ve zekevâtda 'aynî gibi pesendide-i deverân ve Dürer-i Gürer-i daqâyık ve ferâ'iz ve cihâd ve sâ'ir mu'âmelâtda İmâm-ı Zehebî gibi mümtâz-ı cihân Naḥv ü şarfda Seyyid Abdullâh-ı Naşr-kârî ve 'ilm-i hattda 'Abdullâh-ı Müzehhib tullâbı ve sedâdda Mâlik-i Dînâr *Ve esrâr-ı taşavvuf ve taqvâda Zerküb ve 'ilm-i hadîşde İbn Hacer-i Mevedded**

²⁶ Yûsuf Suresi, 12/20. "(Mısır'da) onu düşük bir bedelle, birkaç dirheme sattılar"

²⁷ Yûsuf Suresi, 12/19. "...Müjde! İşte bir oğlan çocuğu'..."

²⁸ Yûsuf Suresi, 12/55. "...Beni ülkenin hazinelerine tayin et'..."

²⁹ Yûsuf Suresi, 12/65. "...İşte sermayemiz de bize geri verilmiş'..."

³⁰ Yûsuf Suresi, 12/63. "...Kardeşimizi bizimle beraber gönder de erzak alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız'..."

³¹ Yûsuf Suresi, 12/21. "...Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur'..."

³² Yûsuf Suresi, 12/23. "Evinde bulunduğu kadın, onunla ilişkiye girmek istedi. Kapıları iyice kapattı..."

³³ Yûsuf Suresi, 12/23. "...Haydi gel!' dedi..."

³⁴ Yûsuf Suresi, 12/24. "Kadın onu kesinlikle arzulamıştı."

³⁵ 4a'nın derkenârı:

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

İster ki yâr ide beni vâ'izle imtîhân

Câmi'de dir ki işte eşik işte nerdbân

[Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]

Du'âlar ki bulunmaz aña şânî

İçinde münderic seb'a'l-meşânî

Kimi Kur'an-ı 'Azîm ve Furkân-ı Kerîmden *Ve'llezîne yeknizüne'z-zehebe ve'l-fîzzate*³⁶ âyetini tezkîr Ve kimi *Züyyine li'n-nâsi hubbü's-şehvâti mine'n-nisâ'i ve'l-benîne ve'l-kanâîri'l-muqanţarati mine'z-zehebi ve'l-fîzzati*³⁷ naşş-ı pür-hidâyetini tefsîr Ve kimi *Ve emdednâküm bi-emvâlin ve benîne*³⁸ kelâmını zâkir Ve kimi *Yühalleve fihâ min-esâvira min-zehebin*³⁹ peyâmına şâkir Ve kimi *Fe-hel nec'alü leke harcen*⁴⁰ kavlini tafsîl Ve kimi *Ve emme'l-yetîme felâ-tağher ve emme's-sâ'ile felâ-tenher*⁴¹ maqâlini tevîl Ve kimi *Men câ'e bil-haseneti felehü 'aşru emşâlihâ*⁴² nüktesin i'âm Ve kimi *În ahsentüm ahsentüm li-enfûsiküm*⁴³ dağıkasın ifhâm Kimi *Ve's-şemsi ve zühâhâ Ve'l-kameri izâ telâhâ*⁴⁴ beyânını vird-i zebân Ve kimi *Fe-men ya'mel mişkâle zerratin hayran yerah Ve men ya'mel mişkâle zerratin şerran yerah*⁴⁵ beyânını hırz-ı emân idinmişdür

Ve ehadîş-i şerife ve aḥbâr-ı âşâr-ı münîfeden kimi *Mâ min-şâḥibi zehebin ve lâ-fîzzatin lâ-yü'eddâ minhâ ḥaḳḳahâ illâ izâ kâne yevmül-kuyâmeti şuffihât lehü şafâ'ihâ min-nâri fe'ühmiye 'aleyhâ fî-nâri cehenneme feyükvâ bihâ cenbühü ve cenîbühü ve zahruhü*⁴⁶ kelâmını şerḥ ve aşḫâb-ı imsâkuñ ḳalbini pür-şerḥa vü cürḥa ider

Ve kimi *Mâ min-yevmin yüşbiḥu'l-ibâdü fihî illâ melekâni yenzilâni feyekülü eḥadühümâ* [4b]⁴⁷ *Allâhümme e'ti münfıkan ḥalefen ve yeḳülü'l-âḥaru Allâhümme e'ti mümsiken telefen*⁴⁸ tehzîb itmekle istiḥyâya i'tâ-yı terğîb ve aḥissâya imsâkdan terḥîb

Ve kimi *E'r-râḥimüne yerḥamühümü'r-raḥmânü irḥamü men fi'l-arzı yerḥamküm men fi's-semâ*⁴⁹ rivâyetinüñ mazmûn-ı meymûn-ı se'âdet-meşḥûnün keşf

*Ve'l-yedü'l-ulyâ hayrun min-e'l-yedi's-süflâ*⁵⁰ haber-i pür-ḥikmetüñ feḫvâ-yı hümâyûn-ı siyâdet-efzûnın ḥall itmekle *Ḥizbin*⁵¹ *bimâ ledeyhim ferihün*⁵²

Ve ḳavmü münfeḳîni 'Alâ ḥâlihüm dâ'imün ve fuḳarâ-i mesâkîni ve dâ'î-yi muḥlişîni 'Alâ nî'mehüm şâkirün ider

Ve'l-ḥâşıl her biri bir 'ilmde nâkıd-ı başîr-i müstaḥzır ḥuşuşan kîmyâ vü sîmyâda üstâd-ı mâhir

³⁶ Tevbe Suresi, 9/34. "...altın ve gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!"

³⁷ Âl-i İmrân Suresi, 3/14. "Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yağın yağın biriktirilmiş altın ve gümüşe..."

³⁸ İsrâ suresi, 17/6. "...servet ve oğullarla gücünüzü arturdık..."

³⁹ Hac Suresi, 22/23. "...Onlar orada altın bilezik ve incilerle süslenecelerdir."

⁴⁰ Kehf Suresi, 18/94. "...sana bir bedel ödeyelim mi?..."

⁴¹ Duhâ Suresi, 93/9-10. "O halde sakın yetime kötülük ve haksızlık etme! El açıp isteyen de sakın boş çevirme!"

⁴² En'âm Suresi, 6/160. "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır..."

⁴³ İsrâ Suresi, 17/7. "Eğer iyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz..."

⁴⁴ Şems Suresi, 91/1-2. "Yemin olsun, güneşe ve kuşluğuna; ışığı onun ardından geldiğinde aya."

⁴⁵ Zilzâl Suresi, 99/7-8. "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür."

⁴⁶ "Altınla gümüşün haklarını vermeyen hiçbir altın ve gümüş sahibi yoktur ki, kıyamet gününde bunlar ateşten levhalar haline getirilip de, cehennem ateşinde kızdırılarak onlarla sahibinin yanları alını ve sırtı dağlanmasın..." Sahih-i Müslim, Zekât, 24.

⁴⁷ 4b'nin derkenârı:

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Eger ḳatufında bulmazsañ söz ehli

Ḳanatlıdır uçar bulur söz ehli

⁴⁸ "Kulların kendisinde sabaha erdiği her bir günde muhakkak iki melek iner. Bu iki melekten biri: Yâ Allah! İnfâk ediciye bir bedel ver, der. Diğeri de: Yâ Allah! (Malı) tutucu olana telef ver, diye beddua eder." Sahih-i Buhârî, Zekat, 45.

⁴⁹ "Merhametli olanlara, Rahman (olan Allah) merhamet eder. (Öyleyse siz) Yerde bulunanlara merhametli davranınız da göktekiler de size merhamet etsin" Sünen-i Ebû Davud, 4941.

⁵⁰ "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır." Sahih-i Buhârî, Zekât, 32.

⁵¹ Metinde "ḥizbin" kelimesinden sonra âyet-i kerîmede olmayan "râḥimîne" kelimesi yer alır.

⁵² Rûm Suresi, 30/32 – Mü'minün Suresi, 23/53. "...Küllü ḥizbin bimâ ledeyhim ferihün"; "...(Ki onlardan) her bir grup kendi katındaki (dinî anlayış) ile sevinip böbürlenmektedir."

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714

e-posta: editor@rumelide.com

tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714

e-mail: editor@rumelide.com,

phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Li-münşî'ihî

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]
 Sîmyâ 'ilmini bilür meger ey seh ki müdâm
 Çeşm-i merdümde ider kendüyi pinhân altun
 İ'tikâdum bu ki görsem bil[e]mezdüm zîrâ
 Hayli çekdürmiş idi kuluña hicrân altun

Belki her biri hakîm-i zû-fünündür ki vücûd-ı siyâdet-efzûnı girih-güşâ-yı her müşkil ve bir nedîm-i pür-ğündür ki ruhsâr-ı za'ferân-âşârı ber-mücib-i Şafrâ'ü fâkî'un levnüha tesürru'n-nâzırîn⁵³ ferah-fezâ-yı erbâb-ı dildür

Ve bir kerîm-vücûddur ki *Seyyî'el-halkı ve keriyel-halkı* olanlar mâlik olsa anlara nisbet *sâtiri'l-uyûbdur*

Ve bir hâliş-i derûn-ı muşâhib-i meserret-efzûndur ki egerçi rengi çehre-i âşık gibi rüy-ı zerd ve sînesi pür-şerha vü pür-derddür ammâ nazarı havâşş-ı 'avâmda maḥbûbu'l-ḳulûb ve aḳşâ-yı maḥlûbdur

Li-münşî'ihî

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]
 Benî Aşferden iken şöyle maḥbûb eylemiş Hâk kim
 Severmiş anları maḥbûb gibi Mu'taşım Me'mûn

İdâd-ı 'ibâddan 'add olınsalar ba'zısını nihâd ve zâhidân-ı pāk-ı'tikâd gibi sedâddan hâric degüller ḳalbleri şâfî ve dillerinde *Ve in min-şey'in illâ yüsebbihu bi-ḥamdihî*⁵⁴ muḳtezâsınca kelime-i tevḥîd-i Yezdân-ı müzmer ve sînelerinde esmâ-i şerîfe-i âl-i Osmân ve midḥat-i selâṭîn-i ehl-i İmân maḥtûr u muḥarrerdür

Ve ba'zısı bütân-ı Efrencî vü Daḳyânûsî ve maḥbûbân-ı Rûsî vü Engürüsîdür ki niçe rûzgâr şurre-i merdümân-ı dindârda bend ü giriftâr olmuştur

Ammâ henüz şüret-i küffâr-ı benî Aşferde nümüdâr ve âyîn-i Yahûd [5a]⁵⁵ üzre başlarında şaru ve dillerinde şüret-i küfr ber-ḳarârdur ammâ bu cümle ile İne her biri ma'şûḳ-ı aḥrâr ve maḥlûb-ı eşrâf-ı diyârdur kimi içerdüden çıḳmış uğrı döger Frenk aşıllı nev-cüvânı ve kimi sünnet üzre taşrada kesilmiş devşirme şarı külâhlu 'Acemî oğlanı lâkin yine şüret-perestlükleri şüretlerinde zâhir ve 'alâ'im-i küfr beşerelerinde bâhirdür

53 Bakara Suresi, 2/69. "...Rengi parlak sarı, bakanların içini açan..."

54 İsrâ Suresi, 17/44. "...O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur..."

55 5a'nın derkenârı:

Döştar ḡurbetde ḡarîb âšnâ bulmaz imiş
 Süretâ olursa vahşetin ḳomaz imiş
 Vaḳt-i 'işretde senüñün diyüben ammâ
 Başa bir hâl gelicek 'ahde vefâ ḳılmaz imiş
 Hemîşe müstedâm olsun eḡibbâ
 Yeri cennet maḳâmı Firdevs-i a'lâ
 Olup maḥsûr u maḥhûr cümle a'dâ
 Ola inşâfa gelmezse yeri ḡayyâ

Ve kimi bir dirhem ü bir çekirdek İslambul zarîfî ve zerrîn câmelü Edirne harîfidür ki her biri ferhunde-rüy-ı hûb-cemâl ve zîbâ-çehre ve mergûbu'l-vişâldür âvâzeleri feraḥ-efzâ ve na'meleri teraḥ-zidâdur suḥen-sâzluḡa âġâz itseler

Kimi

Nazm

[Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün]

Ṭâlib-i iksîr-i 'ışkam rüy-ı zerdüm var benüm

İşüm altun eyledüm kimden ne derdüm var benüm ⁵⁶

Ve kimi

[Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

Ruḡum ġamdan şarardı cismüme ḡıldı sirâyet hemm

Ṭabîb-i zâhir oldu kim belâ-yı 'ışḡ sârîdür

Ve kimi

Li-münşî'ihî

[Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün]

Bu rüy-ı zerdle bu eşḡ-i dîde-i cârî

Yîter bu ḡaste-i 'ışḡa şarâb-ı dînârî

Ve kimi

[Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

Sirişküüm dirhemine ḡadd ü 'add olmaz iġen çoḡdur

Aḡar her dem ruḡ-ı zerd üzre şan bir altun oluḡdur

beytleri ile mütekellim olurlar

Ve nevâ-perdâzluḡda birbiriyle hem-âvâz olsalar

Kimi

Şîr

[Mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün]

Anlar ki bir nazarla ḡıllurlar türâbı zer

Eyâ bu ḡâke itseler olmaz mı bir nazar

Ve kimi

Şîr

[Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

Türâbı altun iden himmet-i erbâb-ı devletdür

⁵⁶ Âhî, Dîvân, G.70/1. (Sungur, 1994).

İl içre şāyi' olan kīmyā andan 'ibāretdür

Ve kimi

Şi'r

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Toprağı altun ider şāhum eyü bağışlaruñ

Bir nazar kıl kim Necāti de ayak toprağıdur⁵⁷

nağmeleri ile müterennim olurlar

Ve anlaruñ kimisi dağı diyār-ı Mışruñ şāhibü'l-'ayarı ve kāmilü'l-'tibārıdır ve kimi maḥmiyye-i Dımışkuñ eşrefi ve kimi maḥrüse-i Halebüñ elṭaf u ezrafıdır anlar dağı āvāzeve āgāz idüp ve tekellüm ü terennüm idicek

Biri

Şi'r

[Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilātün]

Mā nevalü'l-ğamāmi vaḳte rabī'in

Ke-nevāli'l-emīri yevme seḫā'in

Fe-nevāli'l-emīri bedretü 'aynin

Ve nevalü'l-ğamāmi ḳaṭratü mā'in⁵⁸

Ve biri

Şi'r

[Müstefilün fā'ilün müstefilün fā'ilün]

Ve kāde yaḫkīke şavte'l-ğayşi münsekibā

Lev kāne ṭalka'l-muḫayyā yümṭuru'z-zehebā

Ve'd-dehrü lev lem-yeḫun ve'ş-şemsü lev naṭaḳat

Ve'l-leysü lev lem-yeşul ve'l-baḫru lev 'azübā⁵⁹

Ve biri

Şi'r

Ve'r-rıḫu ta'beşü bi'l-ğuşuvni [5b]⁶⁰ ve ḳad cerā

⁵⁷ Necāti Beg Divānı, G. 186/7 (Tarlan, 1997).

⁵⁸ Bu şiir, İranlı şair Reşidü'd-din Vatvāt'a aittir (Durmuş, 2011: 275).

⁵⁹ Bu beyitler, Bediü'z-zamān el-Hemedānı'nın Divānı'nda yer alan bir kasidenin 21 ve 22. beyitleridir (Bediü'z-zamān el-Hemedānı, *Divān*, s. 34).

⁶⁰ 5b'nin derkenârı:

[Mef'ülü mefā'ilün mef'ülü mefā'ilün]

Bārān-ı eşk-i mazlüm her rüz [u] şeb yağarken

Yağmur tevaḳku' itmek taḫşil-i ḫāşıl ancak

Müfred

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

Ḫāk-i pāyuñ cevherin tütyā-i dide kıl

Her ne deñlü zaḫmet ise gel müdimm rencide kıl

Zehebü'l-eşîli 'alâ lüceyni'l-mâ'i⁶¹

ebyâtiyla dağı bunlara niçe niçe beytler ki her biri kand-i nebâtdan ahlâ ve âb-ı hayâtdan aşfâdur

Nağamât-ı 'acîbe ve terennümât-ı ğarîbe iderler ki edm-i zühdde Mâlik-i Dînâr ve mâl-ı menâlde hıvâce-i diyâr ve 'izzet ü devletde Emîr Tâcdâr ve şadr-ı se'âdetde Vezîr Şehriyâr ve şan'at u pîşede kîmyâ-ger-i iktidâr ve şafâ vü endîşede kûtb-ı 'âlem-medâr olsa cemâllerine tâlib ve vişâllerine râğib olmamak ihtimâli muhâldür niçe olsun ki

Li-münşî'ihî

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Bir cüvândur haç-ı hâl issi levendâne bugün

Gönder[ür]se bitürür her işi âsân altun

Şüretâ bir yumuş oğlamı idi ammâ kim

Oldı nâm-ı şeh ile 'âleme sultân altun

Ve şan'at u pîşede ve mülâhaza vü endîşelerinden istiḥbâr buyurılırsa

Kimi mezḥeb-i pür-hüner ve kimi üstâd-ı zer-ger ve kimi zer-düz-ı sâhîr ve kimi zer-nişâne-i mâhir *ve messi 'alâ hâzâ mine'l-evveli ile'l-âhiri* her biri tamâm ser-mâyeye mâlik ve şan'atı kolında altun bilezîkdür kiş-i memâlikde maḳbûl-i hâş u 'âm ve seyr-i mesâlikde mültefetün ileyhi kirâm olur

Lâkin erbâb-ı harfden ba'zı ḥasûd-ı lâ-yüs'ad ḥasedlerinden kimin kâğazlara şarup ve örseleyü örseleyü örs ile çekic arasına alup şol deñlü dögerler ki bağı yufkalur ve beñzi şararur incelür ve raḳḳu't-ı tayra döner uçmağa durur anuñçün derd-mendi muḥkem-i bend iderler

Zâr u nizâr kendüden şöyle bî-zâr olur ki nâğâh bendin açsañ ya şuya ya yile varur bu cümle ile yine her kâruñ belki her naḳş u nigâruñ mevḳûfun 'aleyhisi ve cemî' erbâb-ı şanâ'ı'uñ mültefitün ileyhisidür

Resâ'il ü kütüb ve serâdiḳ-ı hücüub anuñla müzeyyen ü müzehheb ve cemî' âlât-ı bezm-i ekâbir ü aşâgir ve külliyyen idâvât-ı rezem ü 'azm-i asâkir-i zafer-i mü'eşşir anuñla munaḳḳaş u müretteb ve cümle bâb-ı kûbâb-ı âyîne-i 'âliye ve ḫâḳ-ı cenâb-ı menâzil-i müte'âliye anuñla mücellâ ve mecmû'-ı me'âbid ü mesâcid ve maḳâbir ü meşâhid anuñla mükellâ olur

Nuḳûş-ı ḳubbe-i mihrâb ansuz leḫâfet-pezir olmaz ve taşâvîr-i saḳf u cidâr-ı kenîse vü deyr ansuz şüret bulmaz

Fevâ'idi bî-hadd ve 'avâ'idi lâ-yü'addür ḫattâ bir kişi ezse şuyın içse dâ-i pür-ḳana [6a]⁶² şarâb-ı dînârîden enfa' ve ğumûm-ı maḫzûne la'l-i nâb ü yâḳût-ı müzâbdan edfa'dur

Ve kimin dağı ḫavr-ı mezḳûr üzre belâ çekicleri ile döge döge şüretin bozarlar ve çeke çeke cism-i nâzenîn-i nihâle belki ten-i zerd ü nizârdan nâle döndürüp andan mücrim ü günâhkâr ve 'ayyâr-ı

⁶¹ Hafnî Efendi vd., 2019, Durûsü'l-belâga, s. 97.

⁶² 6a'nın derkenârı:

Müfred

[Mef'ülü mef'îlün mef'îlün fe'ülün]

La'lüñ şanemâ ḫalkuñ iğen diline düşdi

İl yavuz olur şaḳm anı bir ğün emerler

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714

e-posta: editor@rumelide.com

tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8

Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714

e-mail: editor@rumelide.com,

phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

tañrârvar muhkem-i tañliyeye şarup ba'de çeküp çevirüp dönderüp ahtarup çarh-ı felek gibi sergeşte vü sergerdân ve âşyâbâsâ bî-ser ü sâman idüp bî-çâreyi yüz dürlü 'azâb ile delükden delüğe şoqarlar ve yirden yire geçürüp yine çıkarurlar

Andan soñra ba'zısın tekrâr örs-i karşı idüp yine çekic ile örs arasına alup yüzün pers idüp cism-i za'îfin mânend-i nâl iken yabyaşşı lâkin incelikde bir hayâl iderler ve adın tel taqarlar anuñ dañı ba'zısın burarlar şararlar adın kullâbüden qorlar ve beş beş şatmağa başlarlar

Ve ba'zısın dañı hâme üzre koyup ismine şarma deyüp anı dañı pulluq pulluq şatup akçe-i mankıra qatarlar ammâ bu cümle ile yine kemâl-i itibârda ve nihâyet iftihârdadır

Ba'zısı destmâle ve çenber-i beyâz u ala naqş u hayâl geçmek ile gâh dest-büs-ı aşhâb-ı celâl ve gâh gerden ü gûş-ı erbâb-ı cemâle destres bulurlar

Ve ba'zı miyân-bend ü miqrâme ve şeh-i destüriye cism-i za'îf-i bî-zür-ı pür-fütürını bükme idüp etrâf naqşlarına şu çekilmek ile serv-i ra'nâlaruñ ve hüb-ı dil-ârâlaruñ gâh bellerine şarılır ve gâh boyunlarına tolanur ve gâh yanlarına taqılır bile şalınur ve zebân-ı hâl ile bu beytleri tekrâr ider

Şîr

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Beden inceldi derdüñden şarardı [vü] şuya döndi

İdeyin bükme şeh-i destürüña varsa destürüñ

Gider bir destüm ile devlet-i hüsne gurür itme

Nigârâ devletinden örnek al hâkân u fağfuruñ

Ba'zısın kırarlar dökerler semen-sâ vü dil-ârâ 'arūs-ı zibâlaruñ ve ebkâr-ı müsteşnâlaruñ anuñla yüzün tellerler ve çehre-i cebînin bezerler ve boynına kulağına tolanın giyülerine zamm iderler ve anuñla bezerler ve bundan mâ'adâ üskuffe vü kemertâca ve elbise vü akmışe vü dîbâca cümle anuñla revâc virürler

Ve gâh olur ki bir kaçın bir bûteye koyup yandurup ve şıqup şızırup qabdan qaba ve qalıbdan qalıba koyarlar velâkin yanup yakıldıqça qadr ü kıymeti⁶³ [6b]⁶⁴ ziyâde ve bozulup düzeldükçe şeref ü rağbeti tabaqa-i 'ulyâda olmadadır

Ĥattâ şu miqdâr itibâr bulur ki gâh cevâhir ü la'l ü yâkütla muraşşa'a ve nuqûş-ı sevâd-ı mütenevvi'a ile maşanna' olup ziver-i tâc-ı şâhî ve zib ü zînet-i taht-ı pādşâhî ve sırr-ı 'ilm-i elviye-i selâtin-i kibâr ve direfş-i tûğ-ı pür-fürûğ-ı havâkîn-i diyâr ve hilye-i külâh ve kemer-i huddâm emâcid ü ekârim ve ârâyiş-i seyf ü haccer asker-i e'âlî vü e'âzam olur

Ve gâh mâr gibi halka halka olup her halka halka-i uhrâ ile bend belki cümle birbiriyle hem-peyvend olup harâmî gözli gamzesi kattâl gönül uğrusı zulme meyyâl dil-dâr-ı mahbûbelerüñ boyunlarına zencîr-i selâsil ü ağıl ve 'uşşâk katline ayak başın pür-gunc u delâl-i cefâkâr matlûbelerüñ pâylarına bukağı vü halhâl olur

⁶³ kıymeti: kıymetini M.

⁶⁴ 6b'nın derkenârı:

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Yollamışsın ruñlaruñ yakmış güneş ey âftâb

Yollamak lâzım seni gezdüğüñ için bi-nikâb

Ve gâh kâmet-i dü-tâ-yı hâtem ü menkûş mişâline mütemeşsil olmağla taqbil-i enâmil ü gerden ü gûş-ı pākîze-i kân-ı dehre ve levh-i kılâde ve maqtûl şekline müşâkil olmağla derâgûş-ı sîne ve dūş-ı dūşîze-gân-ı şehre vâşıl olur muhaşşal her mezhebe sâlik ve her murâda irişmege mâlikdür

‘Arabiyye

Ve haqqı mevlen ebde‘athü fıtratüh

Levle't-tükâ le-ķultü cellet ķudretüh⁶⁵

Ve eger ki zer-i aħmer-i mânend-i âftâb-ı münevver ve mişâl-i dirhem-i muħarrer kendü şekl-i müdevvirin ve vaz'-ı muħarririnde karar iderse vesile-i muşâhabet-i hûbân-ı mehveş ve vâşta-i mülâyemet-i maħbûbân-ı serkeş olur niteki şâ'ir-i sâhîr dimiş

Beyt

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Perî-peykerleri ehl-i ğmâya râm iden oldur

Ele girseydi bi'llâhi yüzün bozardum altunuñ⁶⁶

Ve ol bir üstâd-ı mâhir beyân idüp şekerler yemiş

Beyt

[Fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün]

Zür olmazsa zer gerek bârî

Bulmağ için vişâl-i dil-dârı

Ve 'alâ hâzâ mine'l-ibtidâ'i ile'l-intihâ

Ve eger nev'-i nebât ve maķüle-i temâşil ü ecsâda nisbet olınsa kimi şüretâ gül-i ra'nâ-yı gülistân-ı emânî ve lâle-i ħamrâ-yı büstân-ı kâmrânî ve nergis-i feraħ-fezâ-yı 'iş ü 'işret ve zerrîn-i ķadeħ-i teraħ-zidâ-yı üns ü selvetdür

Kimi leyâlî-i muzlime-i devr-i pür-cevrde şem'-i şeb-efrüz belki [7a]⁶⁷ mâh-ı enver ve âftâb-ı 'âlem-süz

Ve kimi marîz-ı faķ u fâķ olan fuķarâ vü ğurabâya dâĝ-ı şıħhat ü şafâ ve hedef-i siħâm-ı ħavâdiş-i dehr olan sâķin ve zu'afâya siper-i müzehheb-i tîr-i belâ

Ve kimi dünyâya tapan la'l-dîn ve sifle-i bî-temķin şüret-i put-ı ħin ve temşil-i şanem-i zerrîn ve mâl-ı endişe vü 'âķibet-bîn olan ehl-i tecrid ve erbâb-ı yakîne aħker-i âteşin ve dâĝ-ı dil-i ħazindür zîrâ bilir ki âķibet-i dînâr nârdur nitekim mâl-i dirhem hemmdür

‘Arabiyye

E'n-nâru âħaru dînârin naţakat bihî

Ve'l-hemmü âħaru hâza'd-dirhemü'l-cârî

⁶⁵ Ebû Muhammed Harîrî'nin Medh-i Dînâr şüirinin son iki mısraıdır (Ebû Muhammed Harîrî, *Makâmât*, s. 30).

⁶⁶ Ubeydî, *Dıvan*, G. 168/4 (Arslan, 2013: 412).

⁶⁷ 7a'nın derkenârı:

Müfred

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Pâdşâhluķdan uşakluķdan ferâĝat eyledüm

Pîr-i dehre üşde tâcuñ üşde [...] didüm

Ve'l-mer'ü beyne-hümâ lem-yekün mer'an
Lâ-şekk bihî leke beyne'd-dehri ve'n-nâri⁶⁸

Ümerâ-i vüzerânüñ iç oğlanı ve tüccâr-ı ehl-i bâzârüñ tenlerinin cāni ve sînelerinin imāni ve fuḡarâ vü ğurabānuñ ve dervîş-i dil-rîşlerüñ mādde-i ḡayātı ve devâ-i dâ'i memâtıdur

Ve sâ'ir ḡavâş u 'avāmuñ gözlerinin nûri ve gönüllerinin sürürü ve eṣrâf-ı kirāmuñ 'ömlerinin varı ve dil-i pür-iztirâblarının sebep-i qarâr u iştibârı ve'l-ḡaşıl ol pür-cevher-i mücessemdür ki cemî-i 'uyübdan berî ve mecmû'-ı evşâf-ı zemîmeden 'ârî

Egerçi ki fenn-i şîr ü inşānuñ zer-düzü ve nâkıd-ı başîri a'nî şāhibü'l-Maḡâmât fâzıl Ḥarîrî zemm-i zer-i şāḡîḡü'l-'ayârı ve ḡadeḡ-i dînâr-ı celîlü'l-'itibârda dimiş

'Arabiyye

Tebben lehū min ḡādî'in mûmâzıḡı
Eşfera zî-vecheyni ke'l-münâfıḡı
Yebdū bi-vaşfeyni li-'ayni'r-rāmıḡı
Zîneti ma'sūḡın velevni âşıḡı
Ve ḡubbuhū 'inde zevi'l-ḡakāyıḡı
Yed'ü ilâ-irtikābi sūḡti'l-ḡālḡı
Levlāhū lem-tuḡḡa' yemînü sārıḡı
Ve lâ-bedet muzlimetün min-fāsıḡı
[Vele's-tü'îze min-ḡasūdin rāşıḡı]⁶⁹
Ve şerrü mâ-fîhi mine'l-ḡalā'ıḡı
En leyse yuḡnî 'anke fi'l-mezāyıḡı
İllâ izâ ferre firâra'l-âbıḡı⁷⁰

Ammâ ḡavline ne i'tibâr ve ne zemm ve ḡaleminden şānına inkisâr eger muḡîl ü mekkâr u ḡaddâ' u ğırrâr olmasa mānend-i mıḡnaḡıs cāzibü'l-ḡulüb ve vesîle-i ḡuşül-i maḡlüb mı olur

Ve eger mānend-i dirhemini dü-rüy ve mişâl-i āyîne iki yüzlü olmasa tiḡ-ı ser-tiz ve ḡançer-i ḡün-riz ü ber-âbdâr ve dās-ı minşâr gibi 'ömr-i kârda böyle keser biçer miydi

Ve eger levni levni-i 'aşıḡ [7b]⁷¹ ve şüret[i] hem-çü rüy-ı muḡıbb-i şādıḡ olmasa müstaḡnî vü maldâr dil-dârlar aña gönülden ḡalib mi olurlar idi

⁶⁸ Bu şiir, hikemî tarz şiirleriyle tanınan Ebu'l-feth Büsti'ye aittir (Ahmed b. Yahya el-Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis – fi-Târîhi Ricâli Ehlil'Endelüs*, C.1, s. 263).

⁶⁹ Bu mısra nüshada yer almamaktadır.

⁷⁰ Ebu Muhammed Harîrî'nin "Zemmü'd-dinar" şiiridir (Ebû Muhammed Harîrî, *Makâmât*, s. 31).

⁷¹ 7b'nin derkenârı:

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Baḡr-ı 'uşḡ içre re'is olsam yaraşur şimdi ben
Çün ki bir yelkenlü dilber medḡine dutdum dümen

Müfred

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Ḥazret-i sultāna varmaḡ zaḡmeti varıncadur
Ḥān ider sultān anı varan eger ḡarıncadur

Ve eger zîneti zînet-i habîb ve hilyesi hilye-i yâd-ı dil-i ğarîb gibi olmasa fakîr ü haķır ‘aşıklar vaşlına biñ cânla râġıb mı olurlar idi

Maħabbeti bâ'is-i irtikâb-ı ğazab ve meveddeti dâ'î-yi kaṭ'ı yemîn-i sâriķ ve keşret ü cûdı mücib-i muzlîm ü ‘ışyân u fâşık oldıysa bezl ü şarfi sebep-i intişâr-ı zıkr-i cemîl ve fuķarâ vü aġniyâya taşadduķ-ı vaķfî dâ'ıye-i tekmîl şevâb-ı cezîl-i eşıyâ vü etķiyâ degül midür

Ecsâduñ eşrefi ve ecsâmuñ eltafi idüġine delîl-i şaħîḥ ve bürhân-ı şariḥ yetmez mi ki cem' için ḥâşıl olan şirrete tefriķ-i keffâret ü i'dâm ‘ayni ‘ayn-i ķurbet i'ṭâsı ihtivâ ve ifnâ-yı ibķâdur

Eger şâhibine fâ'ide ve mâlikine nefî ve ‘â'ide-i ibâķ u zehâb u firârında olmayup sükût u şebât u ķarârında olsa herġiz bir dânesi benüm elüme girmezdi belki hiçbir sikkesine bir müflisüñ eli irmezdi

Pes Ḥarîrînüñ kelâmı maḥzâ taḥmîlât-ı şâ'ir ve tehvîmât-ı sâḥir maķûlesindendür

Ve illâ evşâf-ı cümle-i zer kendü ‘adedi gibi ḥadden efzün ve medâyiḥ-i senâ-i efrâd-ı ḥazînesi gibi hıızâne-i beyân u ‘adedden bîründür

Ammâ mâ'il-i kelâm ve muḥaşşıl-ı merâm budur ki pādşâh-ı İslâm müdâmme-i zıllühü ilâ-ķiyâm e's-sâ'atü ve's-sâ'atü'l-ķiyâm ḥazretleri

Li-münşî'ihî

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

Beni bir zer-i ferîde kulu olsun luṭuf idüp

Baña göndere mi ol kân-ı kerem bî-ķiyâs altun

Anuñ her biri bir şafrâ-yı fâki'dur ki levninde

Meserret ḥâşıl itdi nâzır olduķça dil-i maḥzün

Ḥudânuñ biñ bir adı ḥaķķı luṭfımı raķam idüp

Öñine bir elif ķorsam olurdu elfden efzün

Edâ olunmadan şükr-i ‘ulüvv-i himmetin seyr it

O luṭfa eyledi bir mañşıb-ı ‘âlî daḥı maķrûn

Aña maġrûz u mesnündür bu iḥsân mâ-teķaddemden

Eben ‘an cedd kerem itmek aña olmuş imiş ķânün

Gümiş ķapu yapılmış idi altun ķapusın açdı

Baña anuñ kemâl-i luṭfi ile Ḳâdir-i bî-çün

Ḥudâyâ ķudretüm yok şükrine anuñ hemân luṭf it

Be-ḥaķķı süre-i nün ve be-ḥaķķı Ḥazret-i Zü'n-nün

[8a]⁷² Hızānuñdan anuñ her birine yüz kerre yüz biñ vir

Ne şekk kendü kelāmuñ birle şābitdür birine on
Ziyād it kudretin her [kim] ki cümle halk-ı dünyāya
Hemīşe eylesün **Fevrî** gibi ihsān gūn-ā-gūn
Şararsın zer gibi a'dā-yı faqr u kahr zilletle
Cihān turduqça [gümiş] gibi anuñ yüzi ağ olsun
İlāhî āl ü etbā'ıyla erkāniyla var olsun
Olalar cümle rüz-ı haşra dek elţāfla maqrūn
*Ve'l-hamdü-lillāhi'l-lezî ezhebe 'ani'l-hüzn inne Rabbenā le-ğafūrun şekūr*⁷³
Ve etübü ila'llāhi min-küllü zenbin ve min-kušūrin [ve] fütürin
Li-münşihî

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

'Arz-ı izhār-ı kemāl itme degül

Belki eş'ār-ı kemāl-i ihlāş

Kımyā-gerler elinden dirler

Terbiyetle zer olur hāk raşaş

Kımyādur nazaruñ ben hāki

Cevherî kıymet ile kıl zer-i hāş

Qāl kıl pūte-i rağbetde gözüm

Qılden tā bula zer gibi halāş

Qudretüm saña niyāz itmekdür

Fülki'l-fazl u 'afv u menās

Hātıme-i Kitāb

Kıta-i Münāsib

[Fā'ilātün mefā'ilün fe'ülün]

Ez lebet şūr mā hoşest ārî

Küllü şey'in mine'l-melîhi melîh

Kār-ı nîk ez raqîb çün āyed

Küllü fi'lin mine'l-ğabîhi ğabîh⁷⁴

⁷² Sa'nın derkenârı:
[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]
Dime ağıyāra lutf itsen nihānî kim duyar anı
Olur rāz-ı nihānî 'āşıka ilhām-ı Rabbānî (Şirazi Hüseyin Molla'nın bir gazelinin matla beyti (Top, 2013: 254)).

Müfred

Hem-ser olmağ dilerseñ anuñla kim
Sür tevāzu' ile yüzüñi hāke

Rubā'î

Ey oğul iste 'ilmle şerefi
Cidd ü cehd ile gice vü gündüz
Pendüm işit saña oğul dime sen
Yād u biliş görende devletsüz
'Ulemādur mezher ü bir ü peleng
Cühelādur hemec hemec haşr u bezz

⁷³ Fâtır Suresi, 35/34: "...Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu rabbimiz çok bağışlayıcı, şükürün karşılığını tam verendir."

⁷⁴ Cāmiî, Divân, G.251/3-4. (A'lâ Hân Efsahzâd, 1999).

Sonuç

Çalışmamız vesilesiyle ele aldığımız ve üzerinde detaylı bir şekilde durmaya çalıştığımız "Zeheb-nâme-i Fevrî Efendi", XVI. yüzyılın manzum-mensur karışık eserleri arasında yerini alan bir eserdir. Fevrî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi veren biyografik kaynaklarda ismine rastlanmayan bu risale, Kütahya Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kütüphanesinde kayıtlı tek nüsha üzerinden bir incelemeye tabi tutulup çevriyazıya aktarılarak tarafımızca ilim âleminin istifadesine sunulmuştur.

Ağırlıklı olarak mensur bir şekilde kaleme alınan ve konu bütünlüğü içerisinde zaman zaman üç farklı dilden manzumelerin de yer aldığı Zeheb-nâme'de, altınla alakalı pek çok konuya değinilmiştir. Fevrî, altının ilk ortaya çıkarılıp işlenişinden, o dönemde sosyal hayat içerisindeki kullanım alanlarına kadar pek çok hususu bu risalede ifade etmiştir. Şair, genel manada altının iyi ve kötü hususiyetleri üzerinde durduğu bu eserinde, ona karşı aşırı derecede sevgi beslenmemesi ve Allah yolunda infak edilmesi vurgusunu, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden de yararlanarak güçlü bir şekilde yapmıştır.

Eserde Fevrî'nin, konunun gidişatı çerçevesinde çok sayıda âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf yanında, çeşitli şairlerden Arapça ve Farsça şiirlere yer vermesi, onun hem dinî ilimlerde hem de Arapça ve Farsça'da ileri düzeyde bir bilgiye sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Şairin, dönem nesirleriyle doğru orantılı olarak bu eserinde, şiirlerine nazaran oldukça ağır bir dil kullanmayı tercih ettiği de değinilmesi gereken önemli hususlardandır. Sonuç olarak yapılan bu çalışma ile XVI. yüzyılın çeşitli alanlarda önde gelen simalarından olan Ahmed Fevrî Efendi'nin, manzum-mensur karışık bir şekilde kaleme alınmış olan Zeheb-nâme adlı eseri gün yüzüne çıkarılmıştır.

Kaynakça

- Ahmed b. Yahyâ el-Dabbî (1989). *Buğyetü'l-mültemis - fi-Târîhi Ricâli Ehli'l-Endelüs*. Nşr: İbrâhim el-Ebyârî, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-Lübnânî.
- Arslan, Ö. (2013). *Ubeydî Dîvânı (Metin ve İnceleme)*. İstanbul Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bedî'ü'z-zamân el-Hemedânî (2003). *Dîvân*. Nşr: Yesrî Abdülganî Abdullah. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın.
- Durmuş, İ. (2011). "Tefrik". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 275-277.
- Ebû Dâvud Süleyman (2017). *Sünen-i Ebû Dâvud Tercümesi*. çev: Necati Yeniçel-Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil.
- Ebû Muhammed Harîrî (1978). *Makâmât*. Nşr: Abbâs Ahmed el-Bâz, Beyrut: Dârü'l-Beyrut.
- Ebû Muhammed Harîrî (1991). *Makâmât*. çev: Sabri Sevsebil. İstanbul: MEB.
- Efsahzâd, A'lâ Hân (1999). *Dîvân-e Jâmî*. Tehran: Centre for Iranian Studies.
- Erdoğan, M. (2013). *Gedizli Kabûlî ve Dîvânı*. Ankara: Gediz Belediyesi Kültür.
- Ersoy, E. (2019). "Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşilyurt Kütüphanesinde Bulunan El Yazmalarının Dökümü". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 22, 713-1034.
- Hafnî Efendi vd. (2019). *Durûsü'l-belâgat*. İstanbul: Hâşîmî.
- İmam Müslim. (1985). *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. çev: Ahmed Davudoğlu, 12 Cilt, İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- İsen, M. (2007). Estetik Nesir. *Türk Edebiyatı Tarihi* (içinde), C. 2, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

İsmail Hakkı Bursevî (1839). *Şerhü'l-Muhammediyye - Ferâhu'r-rûh*.

<https://books.google.com.tr/books?id=i8BEAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> (Erişim Tarihi: 12.03.2021)

Kalpakkı, M. (2014). "Fevrî Ahmed". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fevri-ahmed> (Erişim Tarihi: 15.03.2021)

Kaplan, Y. (2020). "Seyahat-nâme Türüne Farklı Bir Örnek: Fevrî'nin Hac Seyahat-nâmesi". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7/19, 567-599.

Karavelioğlu, M. A. (2019). *Fevrî – Ahlâk-ı Mehmed Paşa – şairin Gözüyle Bir Devlet Adamı Portresi*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi – Meşâ'irü'ş-şu'arâ - İnceleme-Metin*. C. 3, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (2014). haz: Karaman H., Çağrıcı M. vd., V Cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Küçük, S. (2011). *Bâkî Divânı – Tenkitli Basım*. Ankara: TDK.

Muhammed İbn İsmail el-Buhârî (2009). *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. çev: Mehmet Sofuoğlu, 17 Cilt, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Okumuş, S. (2011). "Klâsik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/18, 86-118.

Redhouse, J.W. (2011). *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı.

Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian – English Dictionary*. İstanbul: Çağrı.

Sungur, N. (1994). *Âhî Divânı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Tarlan, A. N. (1997). *Necati Beg Divanı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.

Tekin, O. (2009). "Sikke". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV, C. 37, 179-184.

Top, Y. (2013). "şirin Ankâ'sı şirâzî Molla Hüseyin (ö. h.1023-1025/ 1614- 1616)'in Gazelleri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 11, 237-272.

Yazma nüshadan örnek sayfa (1b):

